

Zadar, kolijevka hrvatskoga visokog školstva (4)

UDK: 949.75 (Zadar)
Izvorni znanstveni radZADARSKI DOMINIKANSKI SAMOSTAN U DJELU
VALERIJA PONTE

Valerio Ponte odvjetao je ugledne plemićke obitelji porijeklom iz Bergama, čiji su članovi u XVII. i XVIII. stoljeću imali isaknutu ulogu u političkom, vojnom i kulturnom životu Zadra i Dalmacije. Rođen je u Zadru 1603. godine, odakle je, nakon početnog školovanja, otišao na studij u isusovački Seminarium Romanum, gdje upoznaje trogirskog povjesnika Ivana Lucića Luciusa, s kojim će kasnije održavati mnogostruke veze. Vrativši se u Zadar postaje svećenikom, a 1646. godine na sveučilištu u Padovi proglašen je doktorom obaju prava. U zadarskom kaptolu Ponte postaje arhidakon i vikar nadbiskupa Teodora Balbija (1656.–1669.) te apostolski vizitator Zadarske nadbiskupije. Godine 1647.–1649. boravi na Osoru kao apostolski vizitator i vikar, sređuje tamošnji biskupski arhiv i sastavlja inventar, a prijepise nekih listina šalje Luciusu. Kao vrstan poznavalac arhivskih fondova zadarskih crkava i samostana, Ponte postaje Luciusov glavni oslonac u sabiranju građe za povijest Dalmacije. Između 1635. i 1654. godine Lucius se više puta sastaje sa Ponteom u Zadru i okolici, a njihova učestala prijepiska traje od 1651. do 1678. godine (sačuvano oko 100 pisama). Oko Ponte se okupljaju istaknuti zadarski intelektualci XVII. stoljeća: Š. Ljubavac, G. Ligniceo, A. Bartolazzi, Š. Bortolazzi, L. Grisogono, A. Giordani, N. Ventura, G. Zaccaria, Š. Vitasović i drugi. Na Luciusov poticaj Ponte je sabrao brojne epigrafske natpise iz Zadra i okolice, koje je Lucius objavio u djelu Inscriptiones Dalmaticae (Venezia, 1673.). Osim s Luciusom, Ponte je bliske veze održavao i sa braćom Franjom i Danijelom Divnićem, Nikolom Cipikom, Jerolimom Papalićem, Karlom Vrančićem, te posebno sa Dubrovčaninom Stjepanom Gradicom. Umro je u Zadru 2. 7. 1699. godine.

Glavno djelo V. Ponte je Historia ecclesiae Jadrensis, u kojem je, osim kratke povijesti Zadra, iznesen postanak zadarske Crkve, podaci o njezinim sufraganima, kaptolu, drugim crkvama, samostanima i bratovštinama, svecima-zaštitnicima, relikvijama i moćima. Vrijednost djela su prijepisi brojnih isprava iz prošlosti pojedinih zadarskih crkvenih ustanova. U Ponteova djela ubraja se i rukopis De ecclesia Jadrensi eiusque Episcopis et Archiepiscopis te bilješke o crkvenoj povijesti Ilirika, kultu sv. Stošije, kao i različite druge rasprave i zabilješke koje se danas nalaze u rukopisnoj zbirci Naučne knjižnice u Zadru.

Odlomak o zadarskom dominikanskom samostanu nalazi se u djelu Historia ecclesiae Jadrensis. Rukopis je u usporednom prijevodu na talijanski jezik objavio V. Brunelli u časopisu Rivista Dalmatica, (god. IV., Zadar 1907., str. 101–133, 191–232; god. V., 1909., str. 64–109) pod naslovom: Scritti di cose dalmate, inediti o poco noti, I. Historia ecclesiae Iadrensis auctore Valerio Ponte archidiacono. Poglavlje o povijesti dominikanskog samostana nalazi se u god. V (1909), str. 70–79.

Alter regularium conventus est s. Dominici, Ordinis praedicatorum, cuius titulus antiquitus erat s. Platonis, ibique monasterium, in quo nonnullae moniales degebant. Verum isti fratres primum evocati a Dominico Franco archiepiscopo, non habentes locum permanentem in civitate, a Capitulo cathedralis post illius obitum sponte fuerunt excepti, et in cappella seu ecclesia s. Thomae collocati, quae sita est apud aedes, illis tunc a Comite de mandato Ducis Venetiarum assignatas, prout constat ex scriptura anni 1244, apud eosdem fratres existente, quae cappella nunc vocatur Capitulum monasterii. Subinde a Laurentio Periandro archiepiscopo et ab eodem Capitulo, ita postulante Duce veneto et Patriarcha Gradensi, anno 1248, donati fuerunt eadem ecclesia s. Platonis, ut in eodem Laurentio dicam, quae deinceps dicta fuit s. Dominici, licet consecrata fuerit ad honorem s. Marci Evangelistae a Guidone patriarcha Gradensi et Dalmatiae primate, assistentibus eodem Laurentio archiepiscopo Jadrensi, et una episcopis Gregorio Arbensi, Matthaeo Signensi et Stephano Nonensi, anno 1280, 10 Ianuarii, ut docet diploma apud eosdem fratres existens. Quae scripturae hoc ordine referendae sunt:

»Universis et singulis Christi fidelibus, praesentes litteras inspecturis, Leonardus Quirinus Comes Jadrae cum suis consiliaris Marco Bragadino et Filippo Donato salutem in omnium saluatore. Universitati vestro presentibus innotescat, quod cum nos ex parte domini ducis Venetorum recepissemus in mandatis, ut fratribus Predicatoribus in Jadra commorantibus nondum tamen locum sibi deputatum habentibus, iutra muros in loco competenti providere deberemus, cum consilio et assensu totius communitatis Jadrensis domum Marini de Grube cum curte sua et domum Petri Calchine similiter cum curia sua et loculum Malfredii predictis fratribus contulimus perpetuo possidenda, salva tamen in omnibus domini ducis voluntate reservata. Que domus cum predicto Malfredii locello et curiis in toto et summa comprehensa ducentorum et L passuum numerum in circuitu non excedunt et terminantur hoc modo: ex duabus quidem partibus via publica, a tertia autem parte ecclesia sancti Thome, a quarta vero parte tenuta Grisogoni filii Dimine Senzaden ambiuntur. Testimonium preterea perhibemus, quod capitulum ecclesie Jadrensis bonam voluntatem venerabilis patris bone memorie Dominici Franci quondam archiepiscopi, quam asserebat se habere iam dictis fratribus de ecclesia conferenda; eo de medio sublato nec valente complere, quod voluit, in collatione ecclesie sancti Thome apostoli omnimoda bona voluntate perducere curavit ad effectum per Nicholaum presbiterum concanonicum suum, eosdem investiendo in possessionem corporalem eiusdem ecclesie, inducendo plebano eiusdem ecclesie Bene nomine voluntarie eidem ecclesie resignanti, commutatione exhibita competenti. In cuius nostre donacionis testimonium et robur firmitatis presentem paginam predictis fratribus contulimus sigilli nostri munimine roboratam. Anno domini MCCXLIII^o, mense ianuario«.

»In nomine dei eterni amen. Anno ab incarnatione domini nostri Jesu Christi millesimo ducentesimo quadragesimo octavo, mensis aprilis die octavo intrante, indicione sexta, Jadre. In presencia subrogatorum testium quorum nomina inferius inseruntur, dominus L(aurentius) dei gracia sancte Jadrensis ecclesie electus taliter in scriptis pronunciavit dicens: Nos Laurentius dei gracia sancte Jadrensis ecclesie electus universis Christi fidelibus ad quos presens scriptum peruenerit in Christi sanguinis aspersione salutem. Universitati vestre presentibus innotescat, quod, cum viri religiosi fratres ordinis Predicatorum iam

Drugi samostan redovnikâ je onaj sv. Dominika, Reda propovjednika. Njegov je naslov u starini bio samostan sv. Platona; tu je bio samostan u kojem su stanovale neke koludrice. Tu je braću najprije pozvao nadbiskup Dominik Franco, ali nisu imali stalno sjedište u gradu. Nakon njegove smrti prvostolni kaptol ih je rado primio i smjestio kod kapele ili crkve sv. Tome, uz koju je postojala zgrada što ju im je dodijelio konte (gradski knez) po naredbi mletačkog dužda, kako stoji u povelji od 1244., koja se čuva kod spomenute braće. Gore spomenuta kapela sada se zove samostanski kapitul. Odmah zatim im je nadbiskup Lovro Periandro skupa s kaptolom, na zahtjev mletačkog dužda i gradeškog (Grado) patrijarha, god. 1248. darovao crkvu sv. Platona, da upotrijebim riječi nadbiskupa Lovre. Ta je crkva kasnije nazvana crkvom sv. Dominika premda je bila posvećena na čast sv. Marka evangelista. Posvetio ju je Gvido, gradeški patrijarh i primas Dalmacije, uz sudjelovanje Lovre, zadarskog nadbiskupa, te Grgura, rabskog biskupa, Mateja, senjskog biskupa, i Stjepana, ninskog biskupa. Bilo je to 10. siječnja 1280, kao što se vidi iz povelje koja se nalazi kod spomenute braće. Te ću spise donijeti sljedećim redom:

»Svima i pojedinim Kristovim vjernicima koji će čitati ovo pismo, Leonard Kvirin, konte zadarski, skupa sa svojim savjetnicima Markom Brigandinom i Filipom Donatom pozdrav u Spasitelju svega svijeta. Nek svima vama ovim pismom bude znano da smo od gospodina mletačkog dužda dobili nalog da braći propovjednicima koji stanuju u Zadru, ali još nemaju sebi dodijeljeno mjesto, moramo unutar zidina naći odgovarajuće mjesto. Stoga smo rečenoj braći, po savjetu i uz pristanak cijele zadarske zajednice, dodijelili kuću Marina Grube s dvorištem a isto tako kuću Petra Calcine s dvorištem, kao i komadić Malfredove zemlje, da im to bude trajan posjed, dakako poštujući u svemu volju gospodina dužda. Te kuće skupa s Malfredovim komadićem zemlje i dvorištima, uzete u cjelini, opsegom ne prelaze 250 koraka, a omeđene su ovako: s dvije strane ulicom, s treće strane crkvom sv. Tome, a s četvrte strane imanjem Krizogona, sina Dimine Senzadeu. Osim toga svjedočimo da se kaptol zadarske Crkve sa svom dobrom voljom pobrinuo oživotvoriti želju časnog oca blagopokojnog Dominika Franco, nekoć nadbiskupa, da već spomenutoj braći daruje crkvu. No, budući da je on umro te nije mogao ispuniti što je htio, kaptol se za to pobrinuo po svom kanoniku prezbiteru Nikoli, koji je spomenutu braću uveo u stvarni posjed te crkve, a njenom upravitelju, imenom Bene – koji ju je dobrovoljno ustupio – dao primjerenu naknadu. Kao svjedočanstvo i u znak čvrstoće naše darovnice dali smo spomenutoj braći ovu povelju, potvrđenu našim pečatom. Godine Gospodnje 1244. u siječnju.«

»U ime Boga vječnoga. Amen. Na početku osmog dana mjeseca travnja godine od utjelovljenja Gospodina našega Isusa Krista tisuću dvjesta četrdeset i osme, šeste indikcije, u Zadru. U prisutnosti umoljenih svjedoka čija su imena na kraju uvrštena, gospodin Lovro, Božjom milošću izabranik svete zadarske Crkve, pismeno je dao ovakvu izjavu: Mi, Božjom milošću izabranik svete zadarske Crkve, svim Kristovim vjernicima do kojih dođe ovo pismo, pozdrav u krvi Kristovoj. Svima vama neka ovim pismom bude znano da je časni otac, blage uspomene, Dominik Franco, naš prethodnik, kao i zadarski kler i puk, velikodušno u naš grad pozvao redovničku braću Reda propovjednika. Oni pak, zbog raznih događaja koji su se tu zbili, nisu do sada dobili mjesto primjereno njihovu Redu. Kad je to saznao mnogopoštovani muž Jakov Tiepolo, Božjom milošću mletački dužd, i časni otac Leonardo Querini, istom milošću gradečki (Grado) izabranik i primas Dalmaci-

dudum per venerabilem patrem bone memorie Dominicum Francum predecessorem nostrum, nec non clerum et populum Jadertinum ad nostram civitatem liberaliter aduocati, propter diversos eventus, qui ibidem acciderunt, locum suo ordini congruentem non fuissent hactenus assecuti, et hec scientes illustris vir Jacobus Teupulus dei gracia dux Venecie, ac venerabilis pater L(eonardus) Quirinus eadem gracia Gradensis electus et Dalmacie primas, nobis suas litteras transmisissent, preces et mandata continentes, ut eisdem fratribus in loco competenti et honesto infra muros civitatis providere deberemus. Nos attendentes corundem fratrum presenciam nobis et populo dei esse perutilem, eo quod incorruptum legis lumen seculo prebeant verbo predicacionis et exemplo, nec non predictorum virorum illustrium, ducis scilicet et patriarche preces exaudicionis gracias privari non debere, de bona voluntate nostra, consilio et assensu tocius capituli nostri, comitis, consiliariorum, fundatorum et civium aliorum ecclesiam sancti Platonis, in qua pauce moniales residebant cum domibus, orto et certis circumadiacenciis ad monasterium pertinentibus in giro, prout ipse possidebant, ipsis sponte cedentibus et renunciantibus omni iuri et accioni, que tam abbatisse quam monialibus nomine monasterii competebat vel competatur, in futurum ipsaque abbatissa que pro tempore fuerat cum suis monialibus, de voluntate et mandato domini patriarche decenter et honeste prout comode fieri poterat, alibi collocatis et locum pro loco competenter assecutis, ut ex tali translacione nichil possit ecclesie matri-ci ex parte monialium diminui vel deperire, que debite recipere consuevit, predictis fratribus Predicatoribus contulimus perpetuo possiden[dum]. Verum quia locum effluence largitatis requirit influencia gratitudinis, ut illic se dirigat graciaram ac[cio], unde beneficiorum se extulit magnitudo, iam dicti fratres nobis renunciantibus omni iuri, quod in eodem monasterio videbamus habere et precipue correccioni, visitacioni, procuracioni cathedratico et similibus, singulis annis in festo sancte Anastasie nobis solvent quinque libras incensi et duos cereos, quorum quilibet libram cere continebit et duas angastarias vini puri liberaliter et devote. Et ut omnis processus malignandi penitus auferatur et fratribus quies contemplacionis augeatur, presentes litteras nostri sigilli et capituli munimine roboratas eisdem duximus concedendas. Actum est hoc et confirmatum coram his vocatis et rogatis testibus, scilicet domino S[tephano] Iustianiano comite Jadre, Johanne Gradonico et Matheo Cornario consiliariis, Marino Bono milite dicti comitis et aliis multis.

(Signum notarii.) Ego Petrus Scandolarius presbiter sancti Apollinaris Jadre notarius, hiis predictis interfui rogatus, ut andivi hanc cartam scripsi, roboravi et signo consueto signavi. « Pendent duo sigilla.

»Universis presentes litteras inspecturis frater Guido miseratione divina sancte Gradensis ecclesie patriarcha Dalmacieque primas salutem in domino sempiternam. Fidelium devotioni presencium serie innotescat, quod nos auctore domino, qui omnium extitit principium atque finis, quarto decimo die mensis ianuarii intrantis ecclesie fratrum predicatorum de Jadra et maiori altari eiusdem ad dei honorem et preciosissimi Marci apostoli et evangeliste et omnium sanctorum consecrationis munus duximus impendendum. Cui consecrationi venerabiles patres dominus magister Laurentius Jadrensis archiepiscopus, dominus Stephanus Nonensis episcopus, et dominus Martinus Seniensis episcopus astiterunt. In qua quidem consecratione nostrum quilibet ad ipsam populo confluenti ac die quolibet nominati mensis cum devotione eandem ecclesiam visitanti nec non omni prima dominica uni-

je, poslali su nam pisma u kojima su molili i naložili da se pobrinemo kako bi spomenuta braća dobila primjereno i čestito mjesto unutar gradskih zidina. Budući da smo bili svjesni da je prisutnost braće nama i Božjem narodu vrlo korisna – propovijedanjem i primjerom svijetu pružaju neiskvareno svjetlo zakona – a s druge strane molbe spomenutih mnogopostovanih muževa, tj. dužda i patrijarha, nisu smjele ostati neuslišane, mi smo drage volje, po savjetu i s pristankom svega našeg kaptola, konta, vijećnikâ, utemeljiteljâ i ostalih građana, spomenutoj braći propovjednicima darovali crkvu sv. Platona na trajno posjedovanje. Kod te su crkve stanovale malobrojne koludrice, koje su držale kuće, vrt i nešto oko toga što je pripadalo samostanu. One su se – kako opatica tako i koludrice – dobrovoljno odrekle svakog prava i traženja koje im je, u ime samostana, pripadalo ili pripada. Tadašnja opatica i njezine koludrice bile su, po volji i nalogu gospodina patrijarha, pristojno i časno, koliko je to bilo moguće, smještene drugdje te su za jedno mjesto dobile drugo primjereno mjesto, tako da se crkvi-matici s obzirom na koludrice ništa ne može umanjiti ili dokinuti od onoga što je obično po pravu primala. A budući da zahvalnost treba da odgovara darežljivosti te se zahvalnost usmjerava tamo gdje se istakla veličina darežljivosti, zato spomenuta braća neka nama – koji smo se odrekli svakog prava što smo ga imali u tom samostanu, kao što su osobito pravo opomene, pohoda, opskrbe te prava na biskupsku daću i sl. – svake godine o blagdanu sv. Anastazije (Stošije) slobodno i vjerno dadu 5 librica tamjana i dvije svijeće, od kojih će svaka sadržavati libricu voska, i dvije bačvice cijelog vina. A da bi se uklonila svaka prilika za zlobno tumačenje i braći bolje osigurao mir za kontemplaciju, smatrali smo da im treba dati ovu povelju potvrđenu našim pečatom i pečatom kaptola. Učinjeno i potvrđeno pred ovim pozvanim i umoljenim svjedocima, tj. pred gospodinom Stjepanom Giustinianom, zadarskim kontom, Ivanom Gradenigom i Matejem Cornerom, savjetnicima, te Marinom Bonom, vitezom spomenutog konta, i mnogim drugima.

Ja, Petar Scandolario, prezbiter sv. Apolinara, bilježnik u Zadru, bio sam, zamoljen, prisutan te sam napisao ovu povelju kako sam čuo, potvrdio je i opečatio običnim pečatom.«

Vise dva pečata.

»Svima koji budu vidjeli ovu povelju, brat Guido, Božjim smilovanjem patrijarh svete gradečke (Grado) Crkve i primas Dalmacije, vječno spasenje u Gospodinu. Neke ovim pismom vjernicima bude znano da smo, na Božji poticaj – a Bog je počelo i svrha svega –, odlučili posvetiti crkvu braće propovjednika u Zadru i glavni oltar u njoj, na čast Božju i vrlo dragocjenjenog Marka, apostola i evanđelista, i svih svetih; to je bilo četrnaestog dana ovoga mjeseca siječnja. Toj su posveti prisustvovali časni oci gospodin magistar Lovro, zadarski nadbiskup, gospodin Stjepan, ninski biskup, i gospodin Martin, senjski biskup. Kod te je posvete svaki od nas narodu koji se sabrao – iz štovanja prema sv. Marku – udijelio oprost od jedne godine i četrdeset dana za grijeha za koje se kaju i koje su ispovjediti; isto vrijedi i za one koji u bilo koji dan toga mjeseca s pobožnošću pohode rečenu crkvu iz štovanja prema sv. Marku, kao i svake prve nedjelje svakog pojedinog mjeseca u razdoblju od godine dana. Isto smo toliko podijelili oprosta sa znanjem i voljom našeg časnog brata gospodina Grgura, rabskog biskupa. Uistinu vjernici Kristovi ne smiju taj dar zaboraviti, nego u njima treba da uvijek raste žar pobožnosti. Zato hoćemo – skupa s navedenim nadbiskupom i biskupima – da ta crkva sv. Marka u sva vremena o godišnjici

useniusque mensis usque ad unum annum ob reverenciam prelibati beati Marci indulxit unum annum et quadraginta dies de peccatis, de quibus vere essent constricti(!) pariter et confessi et de consciencia et voluntate venerabiliis fratris nostri domini Gregorii Arbensis episcopi totidem curavimus indulgere. Sane quia tantum munus non est obliscendum a fidelibus Jesu Christi, set debet semper ardoris devotio in eorum mentibus germinare, eandem ecclesiam beati Marci in adniversario(!) cunctis temporibus tanto indulgenciarum privilegio gaudere volumus una cum predictis archiepiscopo et episcopis ad ipsam devotio-
nem populi excitandam. Ad hec nos patriarcha una cum supradicto episcopo Seniensi nostro in hac parte sibi accedente consensu ob reverenciam tanti principis beatissimi Marci apostoli evangeliste omnibus, qui prenominatam ecclesiam visitabunt in diebus in quibus annuatim eius festa solemniter celebrantur, similiter unum annum et quadraginta dies pro quolibet presentibus indulgemus, ut pax dei que exuperat(!) omnem sensum(!) taliter illuminet corda vestra, quod tantum munus indulgenciarum possitis digne capere et habito retinere; sperantes, quod per hec et alia bona que feceritis dei adiutorio mediante valeatis ad gloriam superne felicitatis merito adipisci. In cuius rei testimonium et perpetue firmitatis presentes litteras fieri mandavimus et nostri ac predictorum archiepiscopi et episcoporum pendencium sigillorum munimine roborari. Data Jadre in archiepiscopali palacio decimo die exeunte mense suprescripto ianuario, anno domini millesimo ducesimo optuagesimo, indictione octava«. Quatuor sigilla dependent.

Aedificium ecclesiae s. Dominici amplum, altaribus eleganti pictura et auro effulgentibus; aedes conventus latae cum officinis congrue dispositis; redditus sufficientes pro mensa viginti et amplius fratrum; quibus accessit Abbatia s. Michaelis de Monte, cum censu 300 circiter ducatorum, cuius commendam Beatus Pius P. P. V suppressit et huic conventui applicuit, ea lege, ut ibi studium formale institueretur ad commodem et eruditionem indigenarum et provincialium.

uživa takvu povlasticu oprostâ, što će potaknuti narod na pobožnost. K tome mi, patrijarh skupa s prije spomenutim senjskim biskupom, kojemu smo u tom dali svoj pristanak, zbog štovanja prema tako velikom knezu preblašenom Marku, apostolu i evanđelistu, podijelili smo oprost od jedne godine i četrdeset dana svima i svakom posebno koji pohode prije spomenutu crkvu u dane u koje se godišnje svečano slavi njegov blagdan. Neka mir Božji, koji nadilazi svaki um, prosvijetli vaša srca da biste tako veliki dar oprostâ mogli dostojno primiti i primljen zadržati, u nadi da ćete tim i drugim dobrim djelima koja ćete s Božjom pomoću učiniti, zaslužiti postići slavu višnje sreće. Kao svjedočanstvo toga i trajne čvrstoće zapovjedili smo da se napiše ova povelja i da se potvrdi visećim pečatom kako našim tako spomenutog nadbiskupa i biskupâ. Dano u Zadru, u nadbiskupskoj palači, potkraj desetog dana, mjeseca siječnja, godine Gospodnje tisuće dvjesta osamdesete, indikcije osme.«

Više četiri pečata.

Zdanje je crkve sv. Dominika veliko, oltari blistaju ukusnim slikama i zlatom. Samostanske su sobe široke s prikladno raspoređenim radionicama. Prihodi su dovoljni da hrane dvadeset i više braće. Tome je pristupila opatija sv. Mihovila de Monte (na otoku Ugljanu) s prihodom oko 300 dukata. Tu je nadarbinu papa sveti Pio V. dokinuo i dodijelio ovom samostanu, s time da se u njemu ustanovi 'studium formale' na korist i za naobrazbu domaćih studenata i onih iz provincije.

S latinskoga preveo Augustin PAVLOVIĆ, O.P.